

Innst. S. nr. 54

(1999-2000)

Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om prinsipper for dimensjonering av høgre utdanning

St.meld. nr. 36 (1998-1999)

Til Stortinget

1. SAMMENDRAG

Regjeringen legger fram en ny melding om prinsipper for dimensjonering av høgre utdanning, jf. Stortingets vedtak 13. oktober 1998. I tråd med Innst. S. nr. 256 (1997-1998) tar departementet her i mindre grad sikte på å gi spesifikke tilrådinger om opp- eller nedbygging av de enkelte utdanningene. Meldingen fokuserer i større grad på prinsipper for framtidig dimensjonering og institusjonenes handlingsrom i møte med nye utfordringer, bl.a. som følge av Kompetansereformen, internasjonalisering og økt konkurranse innenlands og utenlands.

Departementet forutsetter at meldingen ikke skal foregripe Mjøs-utvalgets innstilling, som skal avgis 1. april 2000, og den ordinære behandlingen av denne. Departementet viser også til at Norgesnettrådet, i samarbeid med Universitetsrådet og Høgskolerådet, skal gi anbefalinger om grunnleggende prinsipper for etablering og fordeling av fag og andre forhold knyttet til dimensjonering av høyere utdanning. Departementet viser for øvrig til framleggelsen av en stortingsmelding om forskning og en om rekruttering til læreryrket våren 1999.

Departementet ser det som et overordnet mål at det skal finnes et likeverdig utdanningstilbud i alle landsdeler, som utvikles gjennom samarbeid og arbeidsdeling mellom regioner og institusjoner innenfor Norgesnettet. Det må tas hensyn så vel til behovet for høyt utdannet arbeidskraft som til individuelle ønsker om utdanning. Det må videre stimuleres til en institusjonsutvikling som sikrer kvalitet i utdanning og forskning også i en endringsfase.

Departementet mener det ikke er grunnlag for fortsatt vekst i høyere utdanning. Kapasiteten er i dag høy, og ungdomskullene vil gå ned de kommende årene. Men universiteter og høgskoler skal gi tilbud også til andre befolkningsgrupper. Videre kan søkningen til

hovedfag ventes å øke ytterligere. Rekrutteringsbehovene både i forskningssystemet og i arbeids- og næringslivet tilsier at forskeropplæring utvides. Departementet understreker at det er vanskelig å forutsi framtidige utdanningsbehov og utviklingen på arbeidsmarkedet. Framskrivningene om tilbud og etterspørsel er gjort på nasjonalt nivå.

Departementet ser positivt på økningen av norske studenter i utlandet og økningen av studentutveksling. Ordningen med gebyr- og tilleggsstipend blir nå gjennomgått med henblikk på målretting i forhold til innenlandskapasitet.

Departementet går i meldingen nærmere inn på enkelte utdanningsområder. Dette gjelder helse- og sosialfag, lærerutdanningene og teknologiske fag, samt behovet for etter- og videreutdanning.

Økningen i opptaket til helse- og sosialfagutdanningen siden 1990 forventes å dekke behovet for kvalifisert arbeidskraft på en rekke områder. Men innenfor farmasi, psykologi og medisin er det fortsatt behov for å øke kapasiteten. Økningen må vurderes i samarbeid med universitetene. Departementet vil gradvis overføre studieplasser i medisin som er kjøpt i utlandet, til norske universiteter, primært til Tromsø og Trondheim. Kapasiteten innenfor tannlegeutdanning utredes særskilt. Framtidig satsing på rehabilitering tilsier styrket kapasitet til å utdanne ergoterapeuter. Behovet for sykepleiere ventes dekket i løpet av få år. Økning i opptakskapasiteten må vurderes kontinuerlig i forhold til ulike satsingsområder og endringer i tilgang på arbeidskraft fra utlandet.

Departementet går inn for å opprettholde den totale kapasiteten innenfor lærerutdanning. Virkningene av kompetansereformen vil kunne bli betydelige, og departementet vil fortløpende vurdere situasjonen i skole og barnehage, samt annen organisert opplæring, evt. å øke utdanningskapasiteten ved ettårig praktisk-

pedagogisk utdanning. Den nye yrkesfaglærerutdanningen som skal være fullt ut utbygd med opptak til alle fagretninger innen år 2006, forutsetter omdispensering av studieplasser og vil stille store krav til høyskolene. Departementet vil ikke foreslå varige endringer i den samlede kapasiteten i ingeniør- og sivilingeniørutdanningene. Arbeidet med å integrere ITK i en rekke fag og utdanninger må fortsette.

Departementet arbeider med å følge opp kompetansereformen.

Etter- og videreutdanning i regi av universiteter og høyskoler vil også bli behandlet der.

Departementet ser det som viktig at styret for den enkelte utdanningsinstitusjon har stor frihet til å foreta veivalg og finne løsninger i samsvar med egne prioriteringer og faglige valg, innenfor rammen av politiske prioriteringer og institusjonenes plass i Norgesnett. Departementet vil gjennomgå bestemmelser med sikte på å utvide institusjonenes handlingsrom.

Faglig utvikling og omstilling er en normal del av virksomheten ved høyere utdanningsinstitusjoner. Det samme vil gjelde tilpasning av studiekapasiteten til endrede søkermønstre. Økt kapasitet på prioriterte utdanninger må i all hovedsak oppnås gjennom omdispensering av studieplasser. Departementet er i ferd med å forenkle prosedyre og praksis for å opprette nye fag og studier med sikte på økt delegering av myndighet. Dette vil gi institusjonene mulighet til å framstå som attraktive tilbydere av kompetanse og til å være tilpassningsdyktige i forhold til endret søkning og ny etterspørsel. For stor fagspredning må unngås og kvaliteten på studiene sikres. I tillegg til å evaluere institusjonenes egen kvalitetssikring skal Norgesnettrådet ta initiativ til nasjonal evaluering av utdanninger.

Departementet mener at det ikke er ressursmessig grunnlag for å opprettholde uutnyttet kapasitet ved enkelte institusjoner over lenger tid. Inndragning av studieplasser på grunnlag av søkersvikt eller frafall bør i første rekke gjelde institusjoner som over flere år har svikt i rekrutteringen. Budsjettreduksjoner som følger av at studieplasser blir inndratt, bør imidlertid ikke få full effekt det første året, slik at institusjonene får tid til omstilling og til personalmessige tiltak. Av andre tiltak knyttet til budsjettering nevner departementet nettobudsjettering for universitetene og forslag i forskningsmeldingen om å synliggjøre forskningens andel av de ordinære driftsbevilgningene.

Departementet ønsker å få avklart om det er mulig å etablere en ordning med seniorstipend eller bistilling i kombinasjon med pensjon. Ordningen med særskilte omstillingsmidler ønskes videreført. Departementet vil ta initiativ til en gjennomgang av lov- og forskriftsverk med sikte på at det i større grad enn hittil kan gis tidsbegrenset tilsetning. Dette er særlig aktuelt for personer som har hovedstilling utenfor vedkommende universitet eller høyskole.

Når det gjelder styringsstrukturen ved universiteter og høyskoler, peker departementet på at universitets- og høyskoleloven åpner for ulike løsninger når det

gjelder instituttledelse. Institusjonene bør selv vurdere om andre former for instituttledelse skal utprøves slik at en kan få mer stabilitet i den faglige ledelsen og dermed styrke evnen til prioritering og omstilling.

2. KOMITEENS MERKNADER

2.1 Generelt

Komiteen viser til at komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Høyre og Sosialistisk Venstreparti, i Innst. S. nr. 256 (1997-1998) om St.meld. nr. 39 (1997-1998) ønsket en ny stortingsmelding om dimensjonering.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre er tilfreds med at St.meld. nr. 36 (1998-1999) fokuserer på prinsipper for fremtidig dimensjonering og håndtering av nye utfordringer bl.a. som følge av kompetansereformen, internasjonalisering og økt konkurranse innenlands og utenlands.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til merknader i Innst. S. nr. 256 (1997-1998):

"Flertallet savner imidlertid Regjeringens egne vurderinger av situasjonen og anbefalinger av løsninger på de grunnleggende utdanningspolitiske problemstillingene."

Disse medlemmer viser til at Mjøs-utvalget skal avgi sin innstilling innen 1. april 2000, og forventer at Regjeringen kommer med konkrete forslag og virkemidler i den stortingsmeldingen som skal legges fram på bakgrunn av utvalgsarbeidet.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet merker seg at St.meld. nr. 36 (1998-1999) er en forbedring i forhold til St.meld. nr. 39 (1997-1998).

Komiteen er kjent med at utvalget som skal utrede norsk høyere utdanning etter 2000 (Mjøs-utvalget) vurderer dimensjoneringsproblemer i et prinsipielt og langsiktig perspektiv, og understreker at det er naturlig at mer grunnleggende og langsiktige vurderinger når det gjelder dimensjonering bør komme etter at dette utvalget har lagt frem sin innstilling. Komiteen mener samtidig at de raske endringene som er skjedd i søkningen til ulike læresteder og studier, samt udekkede behov for arbeidskraft på sentrale samfunnsområder, tilsier at det er nødvendig å gjøre noen vurderinger allerede nå.

Prinsipper for dimensjonering

Komiteen deler departementets oppfatning om at dimensjonering i mindre grad må skje på grunnlag av årlige svingninger i studenttall, og i større grad må baseres på langsiktige vurderinger av samfunnets

behov for kompetanse, studentenes ønsker og en regional fordeling av utdanningstilbud.

Komiteen oppfatter at departementet med denne meldingen tar sikte på å finne en balanse mellom prinsippet om fritt utdanningsvalg og samfunnets behov for kompetanse. Det bør være sentral styring når det gjelder etablering av studier samfunnet har spesielt behov for. Ut over dette, bør prinsippet om størst mulig selvstyre for institusjonene gjelde.

Komiteen ser denne meldingen som et skritt i retning mot en mer langsiktig og strategisk tilnærming til vurdering av studiekapasiteten ved de enkelte institusjonene, og vil understreke at dette er en utvikling som må fortsette. Siktemålet må være at institusjonene får et størst mulig handlingsrom til selv å justere studietilbud innenfor en nasjonal vurdering av langsiktige kompetansebehov. Komiteen erkjenner at det kan bli overkapasitet på en del studietilbud og mener at det er nødvendig å redusere antall studieplasser der kapasiteten er høy og student- og kandidatveksten har vært stor de siste årene, slik som ved universitetenes allmennfakulteter. Komiteen mener at heller ikke studieplasser ved høyskolene kan skjermes mot reduksjon når det er ledige studieplasser og kapasiteten på landsbasis er høy.

Komiteen mener at sterke universitets- og høyskolemiljøer i fremtiden vil bli stadig viktigere for utviklingen i nærings- og samfunnsnivå. En stor del av de nye arbeidsplasser som skapes, vil være basert på høy kompetanse.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener det bør være en balansert regional utvikling av utdannings- og forskningsaktiviteter. Flertallet vil understreke universitetenes spesielle rolle i grunnforskning og høyere grads utdanning.

Flertallet understreker viktigheten av å legge til rette for at det bygges opp sterke regionale kompetansesentra ut over de etablerte universitetsmiljøene. Flertallet forutsetter at institusjonene konsentrerer videreutviklingen innenfor sine faglige kjerneområder slik tanken bak Norgesnett var. Flertallet er positiv til at regionale miljøer utvikler seg til nasjonale tyngdepunkt når de faglige krav til kvalitet er oppfylt.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre vil understreke universitetenes spesielle rolle i grunnforskning og høyere grads utdanning. Disse medlemmer vil samtidig understreke at det er viktig å sikre et kvalitativt godt tilbud om høyere utdanning over hele landet. Disse medlemmer mener også det er viktig at en del miljøer bygger opp spesiell kompetanse på områder der de har spesielle forutsetninger eller har fått tildelt et spesielt ansvar, for eksempel gjennom knutepunktfunksjoner.

Når det gjelder forskningsaktiviteter ved institusjonene, vil komiteen komme tilbake til dette i forbindelse med forskningsmeldingen.

Komiteen viser til at lav arbeidsledighet og synkende ungdomskull har ført til lavere søkning til høyere utdanning. Gjennom etter- og videreutdanningsreformen vil flere personer med yrkeserfaring komme til å søke høyere utdanning. Dette er ofte personer med familie og som ikke uten videre kan flytte dit studietilbudet finnes. Derfor er det viktig at det legges til rette for at institusjonene bygger ut desentraliserte tilbud. Komiteen viser til at en samlet komité uttalte følgende i Budsjett-innst. S. nr. 12 (1998-1999):

"Komiteen ser det som en nasjonal oppgave å gi studietilbud desentralisert, og vil stimulere de høyskoler som velger å legge ut en del av sine tilbud."

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er av den oppfatning at det er den enkelte institusjon som selv må ha frihet til å justere studietilbudet i forhold til hva som er formålstjenlig for institusjonens totale drift. Disse medlemmer er av den oppfatning at dersom det blir innført en ny finansieringsmodell for høyere utdanning, så vil institusjonene selv lettere kunne tilpasse seg og fange opp raske endringer i studenttallene og ønsker og behov hos studentene. Ut fra disse prinsippene bør man ha minst mulig nasjonal styring av studietilbud.

Disse medlemmer er av den oppfatning at IKT i det vesentlige bør erstatte den desentraliserte høyere utdanning. Disse medlemmer ber derfor om at det blir vurdert hvordan teknologien kan erstatte et tradisjonelt desentralisert utdanningstilbud.

Mer fleksible institusjoner

Meldingen peker på flere trekk i samfunnsutviklingen, blant annet økt internasjonalisering, økt konkurranse om studenter og forskere, samt skiftende etterspørsel etter utdanningstilbud, som vil være en utfordring for utdanningsinstitusjonene fremover. Komiteen understreker at den enkelte institusjon må få nødvendig frihet til å møte disse utfordringene, og ser positivt på at departementet legger opp til en slik utvikling.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, vil understreke behovet for økt omstillingsevne ved universitetene og høyskolene og peker i den sammenheng på at det er behov for økt bruk av tidsavgrensede tilsetninger, slik meldingen legger opp til. Timelærere og ansatte i II-stilling med hovedstilling ved andre institusjoner, og fra andre deler av arbeidslivet, vil kunne gi positivt tilskudd til universitetene og høyskolenes kompetanse. Flertallet slutter seg derfor til intensjonen om å legge bedre til rette for tidsavgrensede ansettelser, og at alle midlertidig ansatte kommer under samme lov. Flertallet vil samtidig under-

streke at det er nødvendig at utdannings- og forskningspersonale med hovedstilling ved universiteter og høyskoler må ha gode vilkår - for å sikre rekrutteringen til disse institusjonene.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Sosialistisk Venstreparti er enig med departementet i at institusjonene i større grad enn nå må kunne benytte tidsbegrenset ansettelse gjennom II-stillinger, dvs. ansatte som har hovedstilling utenfor vedkommende institusjon. Disse medlemmer er samtidig skeptiske til at man i dagens situasjon skal åpne for midlertidig ansatte i hel stilling, også fordi en slik praksis vil gjøre en allerede vanskelig rekrutteringssituasjon enda vanskeligere i mange fag.

Privatistordningen

Komiteen vil understreke den enkeltes rett til å ta eksamen som privatist. Privatistordningen ble opprettet for å sikre at personer skal ha muligheten til å få prøvd og dokumentert sin kompetanse. Ordningen har vært viktig for dem som ønsker å lese på egen hånd kombinert med arbeid, eller som bare har ønsket å få dokumentert sin realkompetanse. Etter at det også er innført fulle rettigheter for studiefinansiering til denne gruppen, er skillet mellom ordinære studenter og privatister blitt mer utvasket.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er kjent med at dette har ført til at det, særlig ved universitetene, har vært vanskelig å planlegge studenttallet på de enkelte institusjoner og fag. I forbindelse med etter- og videreutdanningsreformen blir det innført en rett til permisjon fra arbeid for å ta utdanning, samtidig som realkompetanse blir viktigere. Flertallet mener at de nye ordningene som kommer for støtte til livsopphold for voksne som er på etter- og videreutdanning, kan dekke noen av de samme behovene som privatistenes studiefinansiering. Flertallet vil derfor be om at dette blir sett i sammenheng.

Finansiering av utdanningsinstitusjonene

Komiteen merker seg at meldingen problematiserer hvordan plutselige nedjusteringer av studieplasser, med tilsvarende umiddelbare kutt i bevilgningene, kan føre til forringelse av studie- og forskningskvalitet. Komiteen understreker at institusjonene må ha gode rammebetingelser under omstilling.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener derfor det er viktig, slik meldingen legger opp til, at ordningen med omstillingsmidler videreføres, og at kutt i studenttall ikke umiddelbart medfører tilsvarende budsjettreduksjoner.

Flertallet mener at krav til langsiktighet må ligge i forutsetningene for et nytt finansieringssystem for høyskoler og universiteter. Flertallet vil under-

streke viktigheten av å finne fram til et system som både sikrer samfunnets behov, stimulerer kvalitetsfremmende tiltak og sikrer studieeffektivitet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at en bør unngå et system hvor pengene ensidig følger den enkelte students ønske om utdanning og valg av studiested. I et slikt system mister en muligheten for politisk styring av sektoren.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener at dagens finansieringssystem innenfor høyere utdanning er feil og gir utdanningsinstitusjonene en for liten grad av fleksibilitet. Disse medlemmer mener at det må innføres et finansieringssystem basert på stykkprisfinansiering, hvor hver enkelt student får en verdisjekk fra det offentlige og selv velger den utdanningsinstitusjon som tilfredsstiller eget behov. I en slik modell må selve utdanningsdelen og forskningsdelen skilles, slik at disse finansieres separat. Disse medlemmer tror at dersom man innfører et slikt system og får et velfungerende utdanningsmarked med tilstrekkelig konkurranse, så vil problemene med dimensjonering løse seg selv.

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å fremme sak med forslag til et alternativt finansieringssystem innen høyere utdanning, der pengene følger studenten."

Internasjonalisering

Komiteen mener det er viktig at norske studenter har anledning til å ta hele eller deler av sin utdanning i utlandet, både for å gi den enkelte størst mulig frihet til å velge utdanning, men også for samfunnet. De som har studert i andre land kan bidra til å gi faglige og kulturelle impulser tilbake.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, understreker betydningen av at ordningene for utenlandsstudentene bygger opp under målet om geografisk spredning, jf. Innst. S. nr. 173 (1996-1997).

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, viser til vedtak om fullstipendiering av to tur/returreiser som ble fattet i forbindelse med behandlingen av Innst. S. nr. 173 (1996-1997). Dette flertallet viser til behandlingen av statsbudsjettet for 2000.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener at en økende grad av internasjonalisering innenfor høyere utdanning er nødvendig, og disse medlemmer ser derfor svært positivt på at et økende antall av norske studenter velger å ta hele eller

deler av sin utdanning i utlandet. En slik utvikling er ønskelig fordi det bidrar til å styrke norsk næringslivs konkurranseevne innenfor internasjonal konkurranse, samt for rekrutteringen til norske forskningsmiljøer. I denne sammenheng vil disse medlemmer vise til det arbeidet som foregår med forskningsmeldingen og Mjøs-utvalgets kommende innstilling. Disse medlemmer vil ytterligere ta for seg disse problemstillingene i arbeidet med disse meldingene. Disse medlemmer mener at myndighetene ved finansieringsordninger må legge til rette for at flere vil ta hele eller deler av sin utdanning i utlandet, uavhengig av kapasiteten på studier her hjemme. Slike ordninger må gi studentene en nødvendig forutsigbarhet i forhold til hvordan et studieløp skal finansieres, samt å gi studentene en stor grad av frihet til selv å velge studium ut fra egne behov og ønsker.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å endre reglene for gebyrstipend slik at stipendet dekker 80 pst. av skolepengene ved studier i utlandet."

Disse medlemmer vil også vise til behovet for en godt fungerende ordning med fullstipendierte hjemreiser, og vil i denne sammenheng vise til at Stortingets ønsker på dette feltet ikke er tilstrekkelig fulgt opp.

Disse medlemmer viser til sine standpunkter ved budsjettbehandlingen 1998-1999. Det er fortsatt etter disse medlemmers syn viktig å prioritere fullstipendiering av reiser.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at det i Høyres alternative budsjett for 2000 er lagt inn midler til slik fullstipendiering.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til Sosialistisk Venstrepartis budsjettalternativ for 2000.

Komiteen understreker betydningen av utvekslingsprogram, som EU-programmene og Nordplus, samt egne samarbeidsavtaler mellom enkeltinstitusjoner. Disse bidrar på en god måte til at studenter får muligheter til å reise ut, men også til internasjonalisering av norske utdanningsinstitusjoner. Det er viktig at universitetene stimulerer sine studenter til å reise ut også utenfor slike utvekslingsprogrammer og lar studieopphold i utlandet gå inn som en del av et norsk utdanningsløp.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre er uenig i Regjeringens forslag om at man bør "Målrette gebyr- og tilleggsstipend slik at disse virkemidlene nyttes på de områder der utdannelseskapasiteten i Norge ikke dekker behovet for arbeidskraft." Disse medlemmer mener at dette forslaget tyder på at Regjeringen fortsatt henger fast i en foreldet tankegang når det gjelder en prinsipiell holdning til utenlandsstudier.

Komiteens medlemmer fra Høyre henviser til at Høyre under behandlingen av meldingen om studier i utlandet våren 1997 gikk inn for en generell ordning med gebyrstipend som dekker 75 pst. av skolepengene ved studier i utlandet (jf. Innst. S. nr. 173 (1996-1997)). Et slikt gebyrstipend vil både sikre studentenes frihet til å velge studium og lærested, og samtidig gi betydelig større forutsigbarhet når det gjelder den enkeltes behov for egenfinansiering.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener også det er viktig å fortsatt legge til rette for at utenlandske studenter kan studere her, både gjennom de eksisterende kvotesystem, og med det mål at flere utenlandske studenter velger et norsk studiested uavhengig av slike programmer. Departementet må også ta hensyn til dette ved dimensjonering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil peke på at kostnadene for utenlandsstudenter i Norge i større grad må dekkas av den enkelte utenlandsstudent via dennes nasjonale studiefinansiering på lik linje med norske studenter i utlandet.

2.2 Merknader til enkelte fagområder

Teknologi og nyskaping

Komiteen registrerer at elevene i større grad enn tidligere velger fysikk og matematikk i videregående skole, og at dette kan bedre situasjonen for rekruttering innen teknologiske fag. Komiteen vil likevel understreke at det er viktig å fortsette arbeidet med å styrke realfagene i grunnskolen og videregående opplæring. Komiteen viser i den sammenheng til planer om etablering av vitensentre i Bergen, Tromsø og Oslo, i tillegg til det eksisterende i Trondheim.

Norge må være internasjonalt konkurransedyktig med en fremtidsrettet kunnskaps- og teknologibasert næringsstruktur. I et samfunn der utviklingen av teknologi så sterkt preger den enkeltes liv, er det også viktig at befolkningen har god innsikt i grunnlaget for denne teknologien.

Komiteen vil også peke på sammenhengen mellom basiskunnskap i realfag og utviklingen av informasjon- og kommunikasjonsteknologi. Studiekapasitet innen ingeniør- og realfag må vurderes i et slikt perspektiv. Komiteen er også positiv til at departementet ønsker å styrke IKT som en integrert del av en rekke fag og utdanninger, ikke bare de rent teknologiske.

Komiteen understreker at utdanningstilbudet må reflektere behovet for nyskaping i næringslivet. Design generelt og industridesign spesielt er viktige fagområder i så måte, og Norge ligger langt etter andre land når det gjelder kapasitet innenfor disse studiene. Komiteen ber departementet vurdere å øke antall studie-plasser innenfor disse fagområdene som et virkemiddel for å nå målet om et mer aktivt og nyskappende Norge.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre, mener det med samme begrunnelse er viktig å styrke kompetansen innenfor nye medier, så som elektronisk publisering og multimedieteknikk.

Helse- og sosialfag

Komiteen viser til departementets vurderinger når det gjelder kapasitetsbehov for helse- og sosialpersonell. Komiteen vil sterkt understreke behovet for å øke kapasiteten for ergoterapeuter, både mht. at denne yrkesgruppen er viktig for å følge opp helseplaner, og fordi det er behov for å dekke behovet i noen regioner som er underdekket. Komiteen vil i den sammenheng peke på planene for å starte opp med ergoterapiutdanning i Rogaland og mulighetene for å starte opp med desentraliserte utdanninger på dette fagfeltet.

Komiteen vil understreke at det er viktig å øke kapasiteten for å følge opp de nylig vedtatte planene innenfor kreftomsorg, spesielt gjelder dette radiografutdanning og utdanning innen stråleterapi.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre, vil i den sammenheng peke på mulighetene for desentraliserte utdanninger der sykehus har fått krefter for å utnytte praksismulighetene ved disse sykehusene.

Komiteen har registrert problemer knyttet til praksis i sykepleierutdanningen, og at sterk økning i opptaket til utdanningen de siste årene har skapt knapphet på praksisplasser. Komiteen er bekymret for at kvaliteten i den praktiske delen av sykepleierutdanningen svekkes av tidspress og små ressurser til oppfølging og veiledning av studentene i praksis. Komiteen er kjent med at et eget utvalg, Mekki-utvalget, har vurdert ulike tiltak for å styrke praksisopplæringen i sykepleierutdanningen. Komiteen mener det er nødvendig at Regjeringen snarest følger opp med konkrete løsninger som kan bidra til å bedre situasjonen mht. praksisplasser og sikre faglig god veiledning av sykepleierstudentene i praksis. Komiteen forutsetter at ny rammeplan for sykepleierutdanningen gjennomføres fra studieåret 2000-2001, og at det tilføres ressurser til å gjennomføre utvidet praksis, slik tilfellet var ved innføringen av ny lærerutdanning høsten 1998.

Medisin

Komiteen vil understreke behovet for medisinsk personell i tiden fremover. Når det gjelder ordningen med å kjøpe studieplasser innenfor medisin, viser komiteen til sin merknad i Budsjett-innst. S. nr. 12 (1998-1999) der "komiteen understreker at målsettingen er å avvikle ordningen med kjøp av studieplasser i utlandet".

Komiteen viser også til merknad om legeutdanning i Budsjett-innst. S. nr. 12 (1998-1999):

"Komiteen mener at det er nødvendig å gjennomføre tiltak for å bedre legesituasjonen i Nord-Norge. Komiteen ser ingen motsetning mellom dette målet og reetablering av medisinerutdanningen ved Sentralsykehuset i Akershus. Komiteen forutsetter at medisinerutdanningen ved Sentralsykehuset i Akershus ikke får negative konsekvenser for medisinerutdanningen i andre deler av landet.

Komiteen ber om at en ny stortingsmelding om dimensjoneringen av høgre utdanning inneholder tiltak for å øke kapasiteten til legeutdanningen i de ulike regionene."

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre, fremmer følgende forslag til vedtak:

"Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om tiltak for å øke kapasiteten til legeutdanningen og legge de nye studieplassene til Bergen, Trondheim og Tromsø."

Flertallet viser også til at norske studenter tar medisinerutdanning i utlandet ut over de plassene som i dag kjøpes.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre viser til at de siste årene har funnet sted en betydelig økning av antall norske medisinerstudenter i utlandet, langt ut over de studieplasser som er kjøpt opp av staten. Disse medlemmer forutsetter at departementet følger utviklingen nøye og tar hensyn til dette i sin vurdering av behovet for å øke utdanningskapasiteten for leger innenlands.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å utarbeide en vurdering av det samlede behov for nyutdannede leger de neste 15-20 årene og på det grunnlag å legge frem forslag om nødvendige tiltak for å øke kapasiteten ved de norske utdanningsinstitusjonene."

Komiteen er kjent med at det foreligger en utredning om tannlegeutdanning. Komiteen forutsetter at denne blir behandlet i forbindelse med Mjøs-utvalgets arbeid.

Lærere

Når det gjelder rekruttering til læreryrket og dimensjonering av lærerutdanning viser komiteen til den forestående behandlingen av St.meld. nr. 12 (1999-2000).

2.3 Særmerknader

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er av den oppfatning at meldingen legger frem en rekke interessante tanker hva gjelder å bruke

høyere utdanning som et sterkere distriktspolitisk virkemiddel. Disse medlemmer er mer opptatt av kvalitet innen høyere utdanning enn å nødvendiggjøre en bevisst regional institusjonsbygging for derigjennom å sikre distriktene studentrekruttering og arbeidsplasser av en mer prestisjetung type. Etter disse medlemmers syn må studentrekruttering skje på bakgrunn av studentens kvalifikasjoner og ikke på bakgrunn av geografi. Disse medlemmer ser klart at det kan være fristende å forsterke et ønsket bosettingsprinsipp via små høyere utdanningsinstitusjoner, men kan ikke bifalle denne politikken da kvaliteten på utdanningen og det brede faglige miljø må få avgjørende betydning.

Disse medlemmer viser til at Mjøs-utvalget er i gang med å vurdere bl.a. dimensjonering av høyere utdanning i et prinsipielt og langsiktig perspektiv. Vi er derfor etter disse medlemmers syn anmodet om å behandle en rent midlertidig melding. Det er positivt at departementet ikke har funnet det nødvendig å avvente Mjøs-utvalget når det gjelder spørsmål knyttet til variasjoner i søkertall og behovsanalyser basert på SSB.

Disse medlemmer vil peke på at hensikten med høyere utdanning for den enkelte er å tilfredsstillere eget ønske om arbeide for fremtiden. Det som imidlertid vanskeliggjør dette er den til enhver tid relativt store svingningen på arbeidsmarkedet og konjunktorene som sådanne. En sterk offentlig styring av dimensjonering innen de forskjellige fag vil være tilnærmet umulig siden vi her opererer med inntil 6-7 års normert studietid for enkelte lengre studier. Disse medlemmer påpeker at et ønske om politisk detaljstyring av dimensjonering til høyere utdanning ikke kan sies å være hensiktsmessig. Som et eksempel vil disse medlemmer vise til en ikke spesielt vellykket politisk styring av for eksempel legestudiet gjennom de siste 25 - 30 år.

Det som utkrystalliserer seg som høyeste prioritet for disse medlemmer er at alle skal ha en likeverdig mulighet til å søke og gjennomføre et høyere utdanningsløp. Dette betyr imidlertid ikke at nasjonen trenger et forskningsbasert lærested i enhver avkrok. Videre vil det etter disse medlemmers syn bety at de regionale høyskoler ikke kan forvente en sterkere skjerming enn universitetene og de vitenskapelige høyskolene med tanke på eventuelle lavere søkertall til deres respektive utdannelser.

Disse medlemmer vil for øvrig vise til at for å oppnå en målsetting for nasjonen om et høyt internasjonalt nivå må det være en lik tilgang til utdanningsinstitusjonene for studenter med et bredt og høyt kvalitetsnivå. Dette kan gjennomføres med endring av finansieringsmodellen og at hver institusjon har et ansvarlig driftsstyre og blir kontrollert av for eksempel vektallsproduksjon.

Komiteens medlemmer fra Høyre konstaterer at Mjøs-utvalget skal vurdere dimensjonering av høyere utdanning i et prinsipielt og langsiktig perspektiv. Behandlingen av den foreliggende melding vil derfor nødvendigvis få en foreløpig karakter, men disse medlemmer vil allikevel gi uttrykk for tilfredshet med at det i meldingen slås fast at dimensjoneringsspørsmålene ikke må knyttes til kortsiktige endringer i søkertall og/eller behovsanalyser. Vi har dessverre meget klare- og også relativt ferske - eksempler på at kortsiktige vurderinger og tiltak har skapt store vanskeligheter både for institusjonene og for studentene. Disse vanskelighetene har ikke bare negative konsekvenser for studiekvalitet og forskning, men bidrar også til å forstørre omstillingsproblemene og gjøre det vanskeligere å håndtere dem på en fornuftig måte. Disse medlemmer henviser til at det i Høyres alternative budsjett for 2000 er lagt inn økede midler til omstillingstiltak.

Disse medlemmer vil for øvrig understreke at dimensjoneringen av høyere utdanning aldri kan fastlegges en gang for alle, men må være en kontinuerlig prosess.

Det er bred enighet om at det er viktig å sikre tilbud om høyere utdanning over hele landet. Denne enigheten har bl.a. ført til at Norge har et nokså enestående nett av regionale høyskoler, ofte med relativt små institusjoner. Disse medlemmer mener at studietilbudene ved de regionale høyskoler ikke kan skjermes mot kapasitetsnedbygging i de tilfeller hvor det over tid viser seg vanskelig å opprettholde søkertallet på et forsvarlig nivå. Det er etter disse medlemmers mening grunn til å regne med at en videre utbygging av desentraliserte tilbud innenfor høyere utdanning vil bli en langt viktigere faktor enn i dag når det gjelder å skaffe studietilbud over hele landet.

3. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Fremskrittspartiet og Høyre:

Forslag 1

Stortinget ber Regjeringen om å utarbeide en vurdering av det samlede behov for nyutdannede leger de neste 15-20 årene og på det grunnlag å legge frem forslag om nødvendige tiltak for å øke kapasiteten ved de norske utdanningsinstitusjonene.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen om å fremme sak med forslag til et alternativt finansieringssystem innen høyere utdanning, der pengene følger studenten.

Forslag 3

Stortinget ber Regjeringen om å endre reglene for gebyrstipend slik at stipendet dekker 80 pst. av skolepengene ved studier i utlandet.

4. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har ellers ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre slikt

vedtak:

I

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om tiltak for å øke kapasiteten til legeutdanningen og legge de nye studieplassene til Bergen, Trondheim og Tromsø.

II

St.meld. nr. 36 (1998-1999) – om prinsipper for dimensjonering av høgre utdanning - vedlegges protokollen.

Oslo, i kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, den 2. desember 1999

Grete Knudsen
leder

Helene Falch Fladmark
ordfører

Rune E. Kristiansen
sekretær